

บทที่ 4

ข้อเสนอในการทำความเข้าใจปริศนาธรรม

จากการศึกษาวิธีการทำความเข้าใจปริศนาธรรมของพุทธปรัชญานิกายเซนในบทที่ผ่านมา นั้นจะพบได้ว่า รูปแบบกระบวนการในการทำความเข้าใจนั้นค่อนข้างมีความยุ่งยากซับซ้อนอยู่มาก อันทำให้เกิดปัญหาที่ยากจะปฏิบัติได้ในความเป็นจริง ซึ่งปัญหาดังกล่าวสรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาเรื่องอาจารย์ จากรายละเอียดในบทที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าในการศึกษาเซนนั้น การมีอาจารย์ผู้ชำนาญที่จะคอยดูแลชี้แนะนั้นมีความจำเป็นเป็นอย่างมาก ทั้งต่อการคอยดูแล คอยชี้แนะทาง คอยกระตุ้นการตระหนักในความจริงแท้ ฯลฯ แต่โดยสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันแล้ว การจะหาอาจารย์ผู้ชำนาญเช่นนั้นนับเป็นเรื่องยากอยู่มาก และด้วยความขาดแคลน อาจารย์ผู้ชำนาญนี้เอง ย่อมส่งผลให้เกิดปัญหาต่อการศึกษาเซนที่จำเป็นต้องพึ่งอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง และการศึกษาทำความเข้าใจเซนด้วยตนเองอาจจะไม่ถูกต้องสมบูรณ์ด้วย ถ้าศึกษาจากหนังสือตำราต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว

2. ปัญหาเรื่องความยากในการทำความเข้าใจปริศนาธรรม ปัญหานี้ มาจากที่รูปแบบในการแสดงออกที่มีลักษณะเป็นปริศนาที่使人ทั่วไปไม่เข้าใจ และในเซนเองนั้น การอธิบายปริศนาธรรมเหล่านั้น ก็ยังไม่ค่อยชัดเจนอยู่มาก คำอธิบายส่วนใหญ่จะเน้นให้เรานำปริศนาธรรมเหล่านั้นมาทบทวนเพื่อประจักษ์แจ้งความจริงด้วยตนเองเสียมากกว่าจะอธิบายถึงความหมายของปริศนาธรรมเหล่านั้นให้เราเข้าใจ ดังนั้นปริศนาธรรมจึงเป็นปัญหาอย่างมากสำหรับผู้เพิ่งเริ่มสนใจศึกษาแนวคิดแบบเซนที่จะสามารถทำความเข้าใจได้

3. ปัญหาเรื่องวิญญานแห่งการสืบค้นหาความจริง จากบทที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า ในการศึกษาเซนนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งก็คือ การใช้วิญญานแห่งการสืบค้นอย่างยิ่งยวดในการขบคิดปริศนาธรรมต่าง ๆ ซึ่งในความเป็นจริงนั้นค่อนข้างปฏิบัติได้อย่างยากลำบากมาก อันเป็นปัญหาส่วนหนึ่งที่สืบเนื่องมาจากสองปัญหาข้างต้นคือ เมื่อขาดอาจารย์ก็ยากที่จะทบทวนสืบค้นได้อย่างถูกต้อง และเมื่อปริศนาธรรมเหล่านั้นมีความยากในการทำความเข้าใจมากแล้ว การสร้างความมุ่งมั่นในการสืบค้นก็เป็นไปได้โดยยาก เหมือนการวิ่งไปเรื่อย ๆ โดยไม่รู้ว่าจุดหมายอยู่ที่ใด

ไม่เข้าใจว่าวิ่งไปทำไม ผู้วิ่งนั้นก็ยอมยากที่จะมีกำลังใจมุ่งมั่นวิ่งไปจนตลอดรอดฝั่ง หากฝืนทำไป แทนที่จะประสบความสำเร็จ ก็จะเป็นการเพิ่มความเครียดให้กับตนเองเสียมากกว่า เมื่อต้องมาทบทวนความคิดกับอะไรที่เราไม่เข้าใจอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้การใช้วิญญาณแห่งการสืบค้นอย่าง ยิ่งยวดนั้น ยังเป็นสิ่งที่เราจำเป็นต้องทุ่มเทเวลาให้กับมันเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นไปได้ยากในปัจจุบัน ที่เวลาเต็มไปด้วยความเร่งรัดในธุรกิจหน้าที่การงานต่าง ๆ การสร้างวิญญาณแห่งการสืบค้นเพื่อ ขบคิดปริศนาธรรมอยู่ตลอดเวลาทั้งยืนเดินนั่งนอนยอมเป็นไปได้อย่างยาก

จากปัญหาที่ได้ยกตัวอย่างแสดงมาข้างต้นนั้น ย่อมทำให้เกิดความยากลำบากในการ ศึกษาทำความเข้าใจปริศนาธรรมในพุทธปรัชญานิกายเซนเป็นอย่างมาก ดังนั้นหากเราสามารถ ลดระดับความยากลำบาก และกระบวนการอันลึกลับซับซ้อนในปัญหาเหล่านั้นลงได้บ้าง ก็น่าจะมี ผลให้การทำความเข้าใจต่อปริศนาธรรมต่าง ๆ เป็นไปโดยง่ายและชัดเจนขึ้นมาก ผู้วิจัยคิดว่าวิธี การหนึ่งที่จะช่วยลดปัญหาเหล่านั้นลงได้พอสมควรก็คือ การพยายามหาวิธีการทำความเข้าใจ ปริศนาธรรมเหล่านั้นด้วยการใช้ความคิดเหตุผลแบบทั่ว ๆ ไป เพราะหากเราสามารถพอจะหาแนว ทางในการทำความเข้าใจมันด้วยเหตุผลได้แล้ว ย่อมทำให้การศึกษาเซนด้วยตนเองเป็นไปได้อย่าง ง่ายขึ้น ไม่จำเป็นต้องรับการดูแลชี้แนะจากอาจารย์อย่างใกล้ชิด ไม่ต้องทุ่มเทเวลาขบคิดปฏิบัติอยู่ ตลอดเวลา ฯลฯ ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เริ่มสนใจศึกษาเซนด้วยตนเองเป็นอย่างมาก

แนวทางหนึ่งที่น่าจะสามารถนำมาช่วยในการอธิบายปริศนาธรรมด้วยความคิดเหตุผล ทั่ว ๆ ไปให้สามารถเข้าใจได้ง่ายและชัดเจนขึ้นนั้นก็คือ การพยายามชี้ให้เห็นถึงนัยหรือจุดมุ่งหมาย ที่แท้จริงที่ซ่อนอยู่ในปริศนาธรรมเหล่านั้น ไม่ใช่การพยายามหาทางตีความอธิบายในภาษาของ ปริศนาธรรมที่เป็นปฏิทัศน์และไม่อาจจะเข้าใจได้เหล่านั้นโดยตรง ซึ่งผู้วิจัยคิดว่ามีนัยอยู่สาม ประการด้วยกันที่ซ่อนอยู่ในปริศนาธรรม ที่เราจะสามารถนำมาใช้ในการตีความทำความเข้าใจ ปริศนาธรรมเหล่านั้นได้ง่ายขึ้น โดยอาจเรียกวิธีในการใช้นัยในการทำความเข้าใจปริศนาธรรมนี้ได้ ว่า “กระบวนการแห่งนัยทั้งสาม”

4.1 การใช้กระบวนการแห่งนัยทั้งสามในการทำความเข้าใจปริศนาธรรม

ปริศนาธรรมนั้น โดยตัวมันเองแล้วมีลักษณะของความเป็นปฏิทัศน์อันยากหรือไม่อาจจะ ทำความเข้าใจได้โดยตรง ซึ่งเป็นไปตามแนวคำสอนของเซนที่มีแนวคิดว่าการใช้ภาษาความคิด เหตุผลทั่ว ๆ ไป อาจไม่เพียงพอที่จะพาเราให้ประจักษ์แจ้งต่อความจริงแท้ได้ ดังนั้นการแสดงออก ของปริศนาธรรม จึงเป็นการแสดงออกที่ต้องการทำลายความคิดเหตุผลอย่างสมมติบัญญัติโดย ตรง และให้มุ่งไปที่สภาวะความจริงแท้ที่หลุดพ้นจากการยึดมั่นในสมมติบัญญัติทั้งปวง ซึ่งด้วย เหตุนี้จึงทำให้ปริศนาธรรมทั้งหลายมีลักษณะที่ดูเหมือนงจใจจะไม่ให้เราสามารถเข้าใจได้ ดังนั้น

หากเราต้องการจะทำความเข้าใจปริศนาธรรมแล้ว จึงต้องไม่ใช่การไปพยายามทำความเข้าใจว่า ปริศนาธรรมเหล่านั้นหมายถึงอะไร เพราะเป็นไปไม่ได้ที่จะอธิบายสิ่งที่ตั้งใจให้ไม่อาจอธิบายได้ แต่ต้องพยายามทำความเข้าใจว่าปริศนาธรรมเหล่านั้นมีนัยที่ต้องการชี้บอกอะไรแก่เรา ด้วยเหตุนี้ การจะทำความเข้าใจปริศนาธรรมนั้น เราจึงควรถอยออกมาจากการพยายามไปทำความเข้าใจ ภาษาของปริศนาธรรมเหล่านั้นโดยตรง แล้วเปลี่ยนมุมมองในการทำความเข้าใจเสียใหม่โดย พยายามทำความเข้าใจในนัยที่แฝงอยู่ในปริศนาธรรมเหล่านั้นแทน แล้วจึงค่อยนำนัยที่ได้มานั้น มาทำความเข้าใจปริศนาธรรมอีกทีหนึ่ง ก็จะทำให้เราสามารถเข้าใจปริศนาธรรมเหล่านั้นได้ง่าย และชัดเจนขึ้น เหมือนการที่เราเห็นคนคนหนึ่ง ที่อยู่ดี ๆ เดียวก็หัวเราะเดี๋ยวก็ร้องไห้สลับไปสลับมา หากเราดูเพียงพฤติกรรมภายนอก เราคงไม่อาจเข้าใจเขาได้เลย นอกจากคิดว่าเขาเป็นบ้า แต่หาก เราได้เดินเข้าไปถามเขา แล้วเขาตอบว่า กำลังซ้อมบทละครอยู่ เราก็จะเข้าใจท่าทางการแสดงออก ของเขาที่เราไม่เข้าใจในตอนแรกได้ในทันที พฤติกรรมภายนอกก็เปรียบได้กับภาษาของปริศนา ธรรม ส่วนการซ้อมบทละคร ก็เป็นเหมือนนัยที่แฝงอยู่ในปริศนาธรรมนั่นเอง

วิธีการทำความเข้าใจปริศนาธรรมโดยการพิจารณานัยที่แฝงอยู่นั้น ขอเสนอเป็นสามรูปแบบใหญ่ ๆ ตามประเภทของนัยที่แฝงอยู่ ซึ่งอาจเรียกได้ว่า “กระบวนการแห่งนัยทั้งสาม” ซึ่งมีรายละเอียดและวิธีการทำความเข้าใจดังต่อไปนี้

4.1.1. นัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม

นัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม คือนัยที่แฝงไว้ซึ่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม ที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงความจริงแท้ว่า ไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยเพียงการใช้ภาษา และความคิด เหตุผลทั่ว ๆ ไป ดังนั้นปริศนาธรรมเหล่านี้จึงแสดงตนออกมาเพื่อกระตุ้นให้เกิดการรู้ตระหนักใน การทำลายและหลุดพ้นจากความยึดมั่นแบ่งแยกแบบทวินิยมที่เป็นไปตามหลักตรรกะตามปกติทั้งหลายเหล่านั้น ด้วยการแสดงออกทางภาษาอันดูเหมือนเป็นปฏิทัศน์

นัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรมนี้ หากพิจารณาควณคู่ไปกับการแบ่งประเภทของ ปริศนาธรรมตามลักษณะแห่งความเป็นปฏิทัศน์ใน 3 รูปแบบ (ดังที่ได้เสนอไปแล้วในบทที่ 2) แล้ว มักจะแฝงอยู่กับปริศนาธรรมประเภทที่ 1 และ ประเภทที่ 2 คือ ปริศนาธรรมที่เป็นปฏิทัศน์ โดย ความขัดแย้งภายในตัวเองนั้น อยู่ในลักษณะคำสั่งง่าย ๆ หรือในคำถามคำถามเดียว และปริศนา ธรรมที่เป็นปฏิทัศน์ โดยความขัดแย้งภายในตัวเองนั้น อยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างคำถามและคำ ตอบ โดยคำถามหรือคำตอบอย่างใดอย่างหนึ่งมีลักษณะขัดแย้งภายในตัวเอง ซึ่งเราจะนำนัยนี้ไป ทำความเข้าใจปริศนาธรรมได้ดังตัวอย่างและขั้นตอนดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1:

ปริศนาธรรมของท่านฮะกุอินที่ถามว่า “อะไรคือเสียงของมือข้างเดียว”

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. อะไรคือเสียงของมือข้างเดียว (โจทย์: เป็นปริศนาธรรมประเภทที่ 1)
2. ความจริงแท้ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษาหรือความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ (เน้นแง่จุดประสงค์)
3. นำ (2) ไปตีความ (1) จะทำให้เข้าใจได้ว่า “เสียงของมือข้างเดียว” เป็นการแสดงออกถึงสิ่งที่ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษาหรือความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ เพราะเป็นการแสดงออกที่ขัดแย้งในตัวเอง เนื่องจากในความคิดทั่วไป เป็นไปไม่ได้ที่จะตบมือให้เกิดเสียงด้วยมือข้างเดียวได้
4. ดังนั้นจาก (3) จึงสรุปได้ว่า ปริศนาธรรมนี้ต้องการกระตุ้นแสดงให้เราได้รู้ตระหนักว่า ความจริงแท้ นั้นไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษาหรือความคิดเหตุผลที่ยังยึดติดในสมมติบัญญัติ โดยแสดงผ่านคำว่า “เสียงของมือข้างเดียว”

ตัวอย่างที่ 2: ปริศนาธรรมของอาจารย์กิลเบิร์ต (Master Gilbert)¹

ศิษย์: มีสิ่งใดที่ผมต้องทำบ้าง ? (เพื่อเข้าถึงเซน)

อาจารย์: เธอจงค้นหาวงกลมกลับหัวให้พบ

ศิษย์: ผมจะค้นหามันได้อย่างไร ?

อาจารย์: ง่ายนิดเดียว ขอให้ติดตามการบินของน่านป่าที่ไร้ปีก

¹ Gilbert, Zen Master, วงกลมกลับหัว. แปลโดย ไสวีย์ โพธิ์แก้ว. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สี่สัจจา, 2533), หน้า 34.

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปริศนารธรรมข้างต้น (โจทย์: เป็นปริศนารธรรมประเภทที่ 2)
2. ความจริงแท้ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษาหรือความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ (นัยแห่งจุดประสงค์)
3. นำ (2) ไปตีความ (1) จะทำให้เข้าใจได้ว่า “วงกลมกลับหัว” หรือ “ห่านป่าที่ไร้ปีกบินไป” เป็นการแสดงออกถึงสิ่งที่ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษาหรือความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ เพราะเป็นการแสดงออกที่ขัดแย้งในตัวเอง เนื่องจากในความคิดทั่วไป เป็นไปไม่ได้ที่จะหาวงกลมที่กลับหัว หรือห่านป่าที่บินได้โดยไม่มีปีกได้
4. ดังนั้นจาก (3) จึงสรุปได้ว่า ปริศนารธรรมนี้ต้องการกระตุ้นแสดงให้เราได้รู้ตระหนักว่า ความจริงแท้ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษาหรือความคิดเหตุผลที่ยึดติดในสมมติบัญญัติ โดยแสดงผ่านคำว่า “วงกลมกลับหัว” หรือ “ห่านป่าที่ไร้ปีกบินไป”

ตัวอย่างที่ 3: ปริศนารธรรมของท่านชาน-ฮุย (Shan-hui)²

“ฉันไปมือเปล่า และจบอยู่ในมือฉัน

ฉันเดินเท้า และนั่งบนหลังวัว ที่ฉันกำลังขี่”

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปริศนารธรรมข้างต้น (โจทย์: เป็นปริศนารธรรมประเภทที่ 1)
2. ความจริงแท้ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษาหรือความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ (นัยแห่งจุดประสงค์)
3. นำ (2) ไปตีความ (1) จะทำให้เข้าใจได้ว่า “มือเปล่าที่มีจบอยู่ในมือ” หรือ “การเดินเท้าแต่นั่งบนหลังวัว” เป็นการแสดงออกถึงสิ่งที่ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษาหรือความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ เพราะเป็นการแสดงออกที่ขัดแย้งในตัวเอง เนื่องจากในความคิดทั่วไป เป็นไปไม่ได้ที่มือเปล่าจะมีจบอยู่ในมือ หรือจะเดินเท้าและขี่วัวพร้อมกันได้

²Suzuki, D.T. An Introduction to Zen Buddhism. (London: Anchor Press, 1972), p. 58.

4. ดังนั้นจาก (3) จึงสรุปได้ว่า ปริศนาธรรมนี้ต้องการกระตุ้นแสดงให้เราได้รู้ตระหนักว่าความจริงแท้นั้นไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษาหรือความคิดเหตุผลที่ยังยึดติดในสมมติบัญญัติ โดยแสดงผ่านคำว่า “มือเปล่าที่มีจอบอยู่ในมือ” หรือ “การเดินเท้าแต่นั่งบนหลังวัว”

4.1.2. นัยแห่งความจริงแท้ของเซน

นัยแห่งความจริงแท้ของเซนคือนัยที่แฝงไว้ซึ่งความเข้าใจในเชิงปริยัติ เกี่ยวกับสภาวะความจริงแท้ของเซนที่ทุกสรรพสิ่งนั้นล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน อันปราศจากจากการยึดมั่นแบ่งแยกตัวตน เรา เขา คน สัตว์ สิ่งของ ฯลฯ โดยสิ้นเชิง ดังที่ท่านฮวง-โปได้กล่าวไว้ดังนี้³

ถ้าคนธรรมดาสามัญคนหนึ่ง เมื่อเขารอแร่จนจะตาย หากว่าเขาสามารถเพียงแต่เห็นว่ามูลธาตุทั้งห้า ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นวิญญาณนั้น เป็นของว่างเปล่า และเห็นว่ามูลธาตุทางรูปกายนั้น ไม่ใช่สิ่งซึ่งประกอบขึ้นเป็นตัว “ข้าพเจ้า” และเห็นว่าจิตจริงแท้นั้นไม่มีรูปร่าง และไม่ใช่อะไรที่มีการมาหรือการไป และเห็นว่าธรรมชาติเดิมแท้ของเขานั้น เป็นสิ่ง ๆ หนึ่ง ซึ่งมีได้มีการตั้งต้นขึ้นที่การเกิด หรือมิได้มีการสิ้นสุดลงที่การตายของเขา แต่เป็นของสิ่งเดียวรวด และปราศจากการเคลื่อนไหวใด ๆ ในส่วนลึกจริง ๆ ของมันทั้งหมด และว่าจิตของเขากับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งแวดล้อมเขาอยู่นั้น เป็นสิ่ง ๆ เดียวกัน ถ้าเขาสามารถทำได้ตามนี้จริง ๆ เขาจะลู่ถึงการรู้แจ้งได้โดยเร็วเพียงใด ในขณะนั้น

นัยแห่งความจริงแท้ของเซนนี้ หากพิจารณาควบคู่ไปกับการแบ่งประเภทของปริศนาธรรมตามลักษณะแห่งความเป็นปฏิทัศน์ใน 3 รูปแบบแล้ว มักจะแฝงอยู่กับปริศนาธรรมประเภทที่ 3 คือ ปริศนาธรรมที่เป็นปฏิทัศน์ โดยความขัดแย้งภายในตัวเองนั้น อยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างคำถามและคำตอบ โดยตัวคำถามและคำตอบเองนั้น ไม่มีลักษณะขัดแย้งภายในตัวเอง ซึ่งเราจะนำนัยนี้ไปทำความเข้าใจปริศนาธรรมได้ ดังตัวอย่างและขั้นตอนดังต่อไปนี้

³ พุทธทาสภิกขุ, *คำสอนฮวงโป*. (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา), หน้า 34.

ตัวอย่างที่ 1: ปริศนาธรรมของท่านโทะซัน (Tozan)⁴

ศิษย์ถามท่านโทะซันว่า: พุทธรคืออะไร ?

ท่านโทะซันตอบว่า: ปานสามปอนด์

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปริศนาธรรมข้างต้น (โจทย์: เป็นปริศนาธรรมประเภทที่ 3)
2. สภาวะแห่งความจริงแท้คือ ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน (นัยแห่งความจริงแท้)
3. นำ (2) ไปตีความ (1) จะทำให้เข้าใจได้ว่า ปานสามปอนด์นั้นก็คือ หนึ่งในสภาวะแห่งความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน หรือก็คือหนึ่งในความจริงแท้หรือธรรมะด้วยนั่นเอง
4. ดังนั้นจาก (3) จึงสรุปได้ว่า ปริศนาธรรมนี้ต้องการกระตุ้นแสดงให้เราได้รู้ตระหนักว่า ในสภาวะความจริงแท้แล้ว ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังนั้นพุทธรกับกระต่ายขำระก็ไม่มีอะไรต่างกัน ในสภาวะแห่งความจริงแท้ (โดยแสดงผ่านปานสามปอนด์)

ตัวอย่างที่ 2: ปริศนาธรรมของท่านยุน-เหมิน

ศิษย์ถามว่า: อะไรคือจุดมุ่งหมายของท่านโพธิธรรมที่เดินทางมาจากตะวันตก ?

ท่านยุน-เหมินตอบว่า: จงค้นหาเหรียญที่เธอทำตกในแม่น้ำ

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปริศนาธรรมข้างต้น (โจทย์: เป็นปริศนาธรรมประเภทที่ 3)
2. สภาวะแห่งความจริงแท้คือ ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน (นัยแห่งความจริงแท้)

⁴Mumonkan case 8. รายละเอียดโปรดดู Shibayama, Zenkei, *The Gateless Barrier: Zen Comments on The Mumonkan*. (Boston: Shambhala Publications, 2000).

3. นำ (2) ไปตีความ (1) จะทำให้เข้าใจได้ว่า การค้นหาเหรียญในแม่น้ำ ก็คือหนึ่งในสถานะแห่งความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน หรือก็คือหนึ่งในความจริงแท้หรือธรรมะด้วยนั่นเอง

4. ดังนั้นจาก (3) จึงสรุปได้ว่า ปริศนาธรรมนี้ต้องการกระตุ้นแสดงให้เราได้รู้ที่ตามสถานะความจริงแท้แล้ว ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังนั้นจุดหมายของท่านโพธิธรรมกับการค้นหาเหรียญในแม่น้ำ ก็ไม่มีอะไรต่างกันในสถานะแห่งความจริงแท้ (โดยแสดงผ่านการบอกให้ไปหาเหรียญในแม่น้ำ)

ตัวอย่างที่ 3: พระหนุ่มขอให้ท่านโจชูชี้แนะแนวทางในการศึกษาเซน⁵

ศิษย์: ผมยังเป็นเพียงผู้เริ่มปฏิบัติ ขอท่านอาจารย์โปรดกรุณาชี้แนะแนวทางให้ผมด้วย

ท่านโจชู: เธอกินอาหารเข้าแล้วหรือยัง ?

ศิษย์: กินแล้วครับ

ท่านโจชู: ถ้าเช่นนั้นก็ไปล้างจานเสียสิ !

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปริศนาธรรมข้างต้น (โจทย์: เป็นปริศนาธรรมประเภทที่ 3)
2. สถานะแห่งความจริงแท้คือ ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน (นัยแห่งความจริงแท้)
3. นำ (2) ไปตีความ (1) จะทำให้เข้าใจได้ว่า การล้างจานนั้นก็คือ หนึ่งในสถานะแห่งความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน หรือมันก็คือหนึ่งในความจริงแท้หรือธรรมะด้วยนั่นเอง
4. ดังนั้นจาก (3) จึงสรุปได้ว่า ปริศนาธรรมนี้ต้องการกระตุ้นแสดงให้เราได้รู้ที่ระหมักว่าตามสถานะความจริงแท้แล้ว ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังนั้นหนทางใน

⁵ *Mumonkan case 7. รายละเอียดโปรดดู Shibayama, Zenkei, The Gateless Barrier: Zen Comments on The Mumonkan. (Boston: Shambhala Publications, 2000).*

การปฏิบัติธรรมกับการล้างใจก็ไม่มียอะไรต่างกันในสภาวะแห่งความจริงแท้ (โดยแสดงผ่านการสั่งให้ไปล้างใจ)

4.1.3. นัยแห่งการทำทาง

นัยนี้คือนัยที่แฝงไว้ซึ่งการแสดงออกที่ชี้ตรงต่อการประจักษ์แจ้งความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรง ผ่านทางการแสดงการทำทางบางอย่างอันจะทำให้เกิดการรู้ตระหนักในความจริงแท้ อย่างฉับพลัน โดยการจะทำความเข้าใจตามนัยนี้นั้น ค่อนข้างจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจจากนัยที่หนึ่งและสองมาประกอบด้วย จึงจะทำความเข้าใจได้โดยสมบูรณ์

นัยแห่งการทำทางนี้ มักจะไม่ได้แฝงอยู่กับปริศนาธรรมประเภทใดอย่างแน่ชัด เพราะมีลักษณะเฉพาะอยู่ที่การแสดงออกทางการทำทางที่น่างุนงงสับสนและขัดแย้งภายในตัวเอง ดังนั้นจึงมักแฝงอยู่กับปริศนาธรรมที่มีการแสดงออกทางการทำทางเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ดี นัยนี้มีข้อสังเกตที่จะช่วยให้ง่ายในการทำความเข้าใจมากขึ้นคือ โดยตัวมันเองนั้น เวลาทำความเข้าใจเรามักจะเน้นหนักไปที่การใช้นัยแห่งความจริงแท้ของเซนมาช่วยพิจารณาอยู่เสมอ ซึ่งเราจะนำนัยนี้ไปทำความเข้าใจปริศนาธรรมได้ ดังตัวอย่างและวิธีการดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1: ปริศนาธรรมของท่านกูเตจิ (Gutei)⁶

ท่านกูเตจิมักยกนิ้วมือของท่านเป็นการตอบเสมอ เมื่อมีผู้ถามปัญหาเกี่ยวกับเซน วันหนึ่งท่านกูเตจิทราบว่าคุณศิษย์เลียนแบบท่าน เมื่อมีผู้ถามปัญหาว่าท่านสอนเกี่ยวกับอะไร จึงได้ตัดนิ้วลูกศษย์ด้วยมีด ลูกศษย์ร้องวิ้งหนีไปด้วยความเจ็บปวด ต่อมาท่านกูเตจิได้เรียกศิษย์คนนั้นไปหา และได้ยกนิ้วของตนขึ้น ลูกศษย์ผู้นั้นก็ได้บรรลุธรรม

⁶Mumonkan case 3. รายละเอียดโปรดดู Shibayama, Zenkei, The Gateless Barrier: Zen Comments on The Mumonkan. (Boston: Shambhala Publications, 2000).

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปริศนาธรรมข้างต้น (โจทย์: เป็นปริศนาธรรมที่มีการแสดงกิริยาท่าทาง)
2. กิริยาท่าทางนั้น เป็นการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราได้รับรู้ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดแจ้งโดยตรงฉบับพลัน (นัยแห่งกิริยาท่าทาง)
3. นำ (2) ไปตีความ (1) จะทำให้เข้าใจได้ว่า การตัดนิ้วของท่านฤๅษเณรนั้น เป็นการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราได้รับประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดแจ้งโดยตรงฉบับพลัน นั่นคือท่านฤๅษเณรรู้ดีว่า เพียงการเลียนแบบการชุนิ้วของท่านนั้น ไม่อาจทำให้ศิษย์เข้าถึงความจริงแท้ได้ ดังนั้นท่านจึงตัดนิ้วเขาเสีย เพื่อต่อมาเมื่อท่านชุนิ้วขึ้นอีกครั้ง ศิษย์ยอมจะยกนิ้วตามด้วยความเคยชิน แต่เมื่อปรากฏว่าไม่มีนิ้วให้ชุนิ้วเสียแล้ว การไม่มีนิ้วนั่นเอง ที่จะกระตุ้นให้เราได้รับประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดแจ้งโดยตรงฉบับพลัน คือการได้ประจักษ์ว่าโดยสภาวะแห่งความจริงแท้แล้ว ทุกสรรพสิ่งก็ล้วนเป็นเพียงความเป็นหนึ่งเดียวกันในกระแสสภาวะธรรมชาติแห่งการดำเนินไปตามปัจจัย แม้ความเป็น นิ้ว มือ แขน คน สัตว์ สิ่งของ ตัวตน ฯลฯ ก็เป็นเพียงสมมติบัญญัติอันไม่ได้มีอยู่อย่างจริงแท้เลย (ในกรณีนี้จึงมีการใช้นัยแห่งความจริงแท้ของเซนมาช่วยพิจารณาด้วย)
4. ดังนั้นจาก (3) จึงสรุปได้ว่า ปริศนาธรรมนี้ต้องการกระตุ้นแสดงให้เราได้รับประจักษ์กับความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉบับพลัน โดยแสดงออกผ่านกิริยาท่าทางการตัดนิ้ว

ตัวอย่างที่ 2: บทสนทนาระหว่างท่านเล็กเกียว (Sekkyo) กับพระรูปหนึ่งมีใจความดังนี้⁷

เล็กเกียว: ท่านสามารถจับอวกาศอันว่างเปล่าได้ไหม ?

พระ: ได้ลิท่าน

เล็กเกียว: แสดงให้ดูหน่อยได้ไหม ?

พระรูปนั้นทำท่ากางแขนออก แล้วโอบอวกาศอันว่างเปล่าเอาไว้

เล็กเกียว: ใช้อย่างนั้นหรือ ? ผมว่าท่านก็ไม่ได้จับอะไรเลยนะ !

⁷ Suzuki, D.T. An Introduction to Zen Buddhism. (London: Anchor Press, 1972), p. 84.

พระ: ถ้าเช่นนั้น ท่านช่วยทำให้ดูหน่อย ?

ท่านเส็กเกี่ยวตรงเข้าคว้าจุมุกพระรูปนั้น แล้วดึงอย่างแรง

พระ: โอ๊ย ๆ ทำไมดึงจุมุกผมแรงอย่างนี้ ! ท่านทำให้ผมเจ็บมากเลย

เส็กเกี่ยว: นี่ไง ! วิธีการจับอวกาศอันว่างเปล่าที่ดี

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปริศนาธรรมข้างต้น (โจทย์: เป็นปริศนาธรรมที่มีการแสดงกิริยาท่าทาง)
2. กิริยาท่าทางนั้น เป็นการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราได้รู้ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงจับพลัน (นัยแห่งกิริยาท่าทาง)
3. นำ (2) ไปตีความ (1) จะทำให้เข้าใจได้ว่า การดึงจุมุกของท่านเส็กเกี่ยวนั้น เป็นการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราได้รู้ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงจับพลัน นั่นคือท่านเส็กเกี่ยวรู้ดีว่าการที่พระทำมือโอบอวกาศเมื่อถูกถามถึงการจับอวกาศนั้น เป็นการกระทำที่ยังเป็นไปตามความยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติ ท่านเส็กเกี่ยวจึงได้แสดงวิธีการจับอวกาศที่แท้จริงให้ได้ประจักษ์ ด้วยการคว้าจุมุกของพระรูปนั้น นั่นคือในสภาวะแห่งความจริงแท้แล้ว ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกันดังนั้นไม่ว่าจะ อวกาศ จุมุก ธรรมะ ฯลฯ ก็ล้วนไม่ได้มีความแตกต่างกันเลย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงหันไปคว้าจุมุกแทนการคว้าอวกาศ เพื่อสร้างความงุนงงสับสนขัดแย้ง อันจะส่งผลให้เกิดการกระตุ้นอย่างรุนแรงต่อจิตใจโดยตรง และนำมาซึ่งการรู้ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงจับพลันในที่สุด (ในกรณีนี้จึงมีการใช้นัยแห่งความจริงแท้ของเซนมาช่วยพิจารณาด้วย)
4. ดังนั้นจาก (3) จึงสรุปได้ว่า ปริศนาธรรมนี้ต้องการกระตุ้นแสดงให้เราได้ประจักษ์กับความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงจับพลัน โดยแสดงออกผ่านกิริยาท่าทางการบีบจุมุก

ตัวอย่างที่ 3: ปริศนาธรรมของท่านเฮียะกุโจะ (Hyakujo)⁸

ท่านเฮียะกุโจะต้องการหาพระไปเป็นเจ้าสำนักยังวัดแห่งใหม่ จึงเรียกประชุมพระทั้งหมดเพื่อค้นหาผู้ที่เหมาะสม

เมื่อพระมาครบพร้อมแล้ว ท่านก็หยิบเหยือกน้ำชูขึ้นในที่ประชุม แล้วหันมาถามหัวหน้าพระว่า “หากเราไม่เรียกมันว่าเหยือกน้ำ แล้วเราจะเรียกมันว่าอะไร?”

หัวหน้าพระตอบว่า “ความเป็นหนึ่งเดียวไม่อาจถูกเรียกว่าเหยือกน้ำได้”

ที่ประชุมต่างชื่นชมในคำตอบ แต่ท่านเฮียะกุโจะยังนิ่งอยู่ แล้วจึงหันมาถามท่านอิซัน (Isan) ซึ่งเป็นพระที่มีหน้าที่ทำอาหาร ด้วยคำถามเดิม

ท่านอิซันลุกขึ้น แล้วเดินตรงเข้าไปตะเหยือกน้ำนั้นจนกระเด็น ก่อนจะเดินจากไป

ท่านเฮียะกุโจะหัวเราะอย่างพอใจ ก่อนจะกล่าวว่า “ท่านหัวหน้าพระคงต้องมอบหน้าที่นี้ให้แก่อิซันเสียแล้ว” และส่งท่านอิซันไปเป็นเจ้าสำนักต่อไป

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปริศนาธรรมข้างต้น (โจทย์: เป็นปริศนาธรรมที่มีการแสดงกิริยาท่าทาง)
2. กิริยาท่าทางนั้น เป็นการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราได้รู้ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงจับปล้น (นัยแห่งกิริยาท่าทาง)
3. นำ (2) ไปตีความ (1) จะทำให้เข้าใจได้ว่า การตะเหยือกน้ำของท่านอิซัน เป็นการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราได้รู้ตระหนักและประจักษ์ต่อความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงจับปล้น นั่นคือคำตอบของท่านหัวหน้าพระนั้นแม้จะถูกต้อน แต่ก็ยังเป็นเพียงการตอบไปตามความยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติ ด้วยเหตุนี้ท่านอิซันจึงได้ตะเหยือกน้ำให้กระเด็นออกไป เพื่อแสดงให้เห็น

⁸ Mumonkan case 40. รายละเอียดโปรดดู Shibayama, Zenkei, The Gateless Barrier: Zen Comments on The Mumonkan. (Boston: Shambhala Publications, 2000).

เราได้ประจักษ์ถึงความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉบับพลัน ที่ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นเพียงความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังนั้นความเป็น เขี้ยว ตัวตน คน สัตว์ สิ่งของ ฯลฯ ก็ไม่ได้มีอยู่อย่างจริงแท้เลย ซึ่งการตะเขี้ยวก่อให้เกิดกระเด็นไปนี้ นับเป็นการแสดงความจริงแท้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งถึงความว่างจาก “ความเป็นเขี้ยว” นั้น และกระตุ้นให้เกิดการสั่นคลอนของกิเลสความยึดมั่นภายในจิตใจได้อย่างถึงที่สุด (ในกรณีนี้จึงมีการใช้นัยแห่งความจริงแท้ของเรามาช่วยพิจารณาด้วย)

4. ดังนั้นจาก (3) จะได้ว่า ปริศนาธรรมนี้ต้องการกระตุ้นแสดงให้เราได้ประจักษ์กับความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉบับพลัน โดยแสดงออกผ่านกิริยาท่าทางการตะเขี้ยวให้แตก

จากการแสดงการอธิบายปริศนาธรรมด้วยกระบวนการแห่งนัยทั้งสามดังที่แสดงผ่านมา จะเห็นได้ว่า เมื่อเราเปลี่ยนวิธีการทำความเข้าใจเสียใหม่ จากเดิมที่จะพยายามเข้าไปทำความเข้าใจที่ภาษาโดยตรง ซึ่งไม่อาจทำให้เราเข้าใจปริศนาธรรมได้เลย มาเป็นการเปลี่ยนไปมองนัยที่แฝงอยู่ในปริศนาธรรมเสียก่อน แล้วจึงค่อยนำนัยนั้นกลับมาทำความเข้าใจปริศนาธรรมอีกทีหนึ่งนั้น ทำให้เราพอจะหาหนทางทำความเข้าใจในปริศนาธรรมต่างๆ ได้ง่ายและชัดเจนมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม หากได้พิจารณาถึงการใช้กระบวนการแห่งนัยทั้งสามในการทำความเข้าใจปริศนาธรรมโดยละเอียดแล้วจะพบว่า โดยความเป็นจริงแล้วกระบวนการแห่งนัยทั้งสามนั้น เป็นกระบวนการที่มีความสอดคล้องกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกันอยู่มาก การใช้แต่ละนัยเพื่อทำความเข้าใจปริศนาธรรมนั้นไม่อาจแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาดเลย นั่นคือเมื่อมีการใช้นัยใดนัยหนึ่งมาทำความเข้าใจปริศนาธรรมแล้ว ก็จะต้องมีนัยอื่นที่เหลือแฝงมาอยู่ด้วยเสมอ เหมือนเหรียญที่แม้จะชัดเจนว่า “หัว” กับ “ก้อย” นั้นมีความต่างกัน แต่ทั้งสองด้านก็ล้วนเป็นหนึ่งเดียวกันในรูปแบบการแสดงออกของ “เหรียญ” ที่ใดมี “หัว” ที่นั่นก็ต้องมี “ก้อย” ที่ใดมี “ก้อย” ที่นั่นก็ต้องมี “หัว” อาจเรียกความเป็นหนึ่งเดียวกันของกระบวนการแห่งนัยทั้งสามนี้ได้ว่า “นัยแห่งเซน”

4.2 นัยแห่งเซน

นัยแห่งเซนนั้นก็หมายถึง รูปแบบการแสดงออกของกระแสกระบวนการแห่งนัยทั้งสามอันเป็นหนึ่งเดียวกันนั่นเอง นั่นคือในระดับเบื้องต้นของการหาวิธีในการทำความเข้าใจปริศนาธรรมนั้น เราอาจทำความเข้าใจได้ด้วย “กระบวนการแห่งนัยทั้งสาม” ซึ่งสอนข้างสามารถแยกแยะการใช้ นัยต่าง ๆ ได้ไม่ยากนัก โดยแยกแยะการใช้ตามประเภทของปริศนาธรรมดังที่เสนอไปข้างต้น แต่หากได้ทำการใช้ “กระบวนการแห่งนัยทั้งสาม” จนชำนาญ หรือทำการศึกษาเซนจนแตกฉานใน

ระดับหนึ่งแล้วจะพบว่า ในความเป็นจริงนั้น “กระบวนการแห่งนัยทั้งสาม” สามารถที่จะรวบรวมกระบวนการเหล่านั้นให้เข้ามาเป็นหนึ่งเดียวกันได้ กล่าวคือ

1. นัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม เช่น ในปริศนาธรรม “จงแสดงใบหน้าที่แท้จริงของท่านก่อนท่านเกิด” ซึ่งเราอาจใช้นัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรมทำความเข้าใจได้ว่า มันเป็นการแสดงออกเพื่อชี้ให้เห็นว่า ความจริงแท้ นั้นไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยเพียงการใช้ภาษา หรือความคิด เหตุผลที่ยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติ แต่หากได้พิจารณาแล้วจะพบว่า ภายใต้การใช้นัยแห่งจุดประสงค์นี้ ก็กลับมีนัยแห่งความจริงแท้ของเซนและนัยแห่งกิริยาท่าทางแฝงอยู่ด้วย นั่นคือการทำเราจะรู้ชัดถึงนัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรมได้นั้น เราจำเป็นจะต้องรู้และเข้าใจถึงนัยแห่งความจริงแท้ของเซนอย่างชัดเจนเสียก่อน ว่าในความจริงแท้ นั้น สรรพสิ่งล้วนเป็นเพียงความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกันเท่านั้น ซึ่งเมื่อทราบความจริงเช่นนี้แล้ว จึงจะทำให้เรารู้และเข้าใจได้ว่า ภาษาหรือความคิดเหตุผลของเรานั้นยังเต็มไปด้วยความยึดมั่นถือมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติ อันทำให้เราห่างไกลจากการบรรลุสภาวะแห่งความจริงแท้ ดังนั้นหากต้องการเข้าถึงความจริงแท้แล้ว เราจึงจำเป็นต้องทำลายความยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติเหล่านั้น ซึ่งนั่นย่อมทำให้เกิดนัยแห่งจุดประสงค์ขึ้นมาโดยฉับพลัน เพื่อชี้แสดงถึงจุดประสงค์ของปริศนาธรรมที่จะทำลายความยึดมั่นเหล่านั้น เพื่อการบรรลุสู่ความจริงแท้สูงสุดตามนัยแห่งความจริงแท้ และเมื่อนัยแห่งจุดประสงค์เกิดขึ้นแล้ว นัยแห่งกิริยาท่าทางก็จะเกิดตามมาอย่างทันทีทันใดในฐานะการแสดงออกของนัยแห่งจุดประสงค์ นั่นคือนัยแห่งกิริยาท่าทางนั่นคือการแสดงออกอย่างชัดแจ้ง ให้เกิดการรู้ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉับพลัน เช่นการตัดนิ้วของท่านชูชิ ที่ทำให้ประจักษ์ชัดในความว่างจาก “นิ้ว” อย่างชัดแจ้งฉับพลัน แต่คำว่ากิริยาท่าทางนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการแสดงออกทางท่าทางต่าง ๆ เท่านั้น แต่หมายรวมถึงกิริยาท่าทางทั้งปวง ซึ่งก็รวมถึงการแสดงออกทางภาษาคำพูดการสนทนาด้วย ดังนั้นการกล่าวถึงใบหน้าที่แท้จริงของท่านก่อนท่านเกิด ก็ไม่ต่างอะไรกับการตัดนิ้วของท่านกุเตะชิ คือเป็นหนึ่งเดียวกันในฐานะการแสดงออกอย่างชัดแจ้งที่กระตุ้นให้รู้ตระหนักและประจักษ์ต่อความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉับพลันเช่นกัน ดังนั้นในนัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม จึงมีนัยทั้งสองที่เหลือแฝงอยู่ด้วยเสมอ ในรูปของกระบวนการในการทำ ความเข้าใจปริศนาธรรม

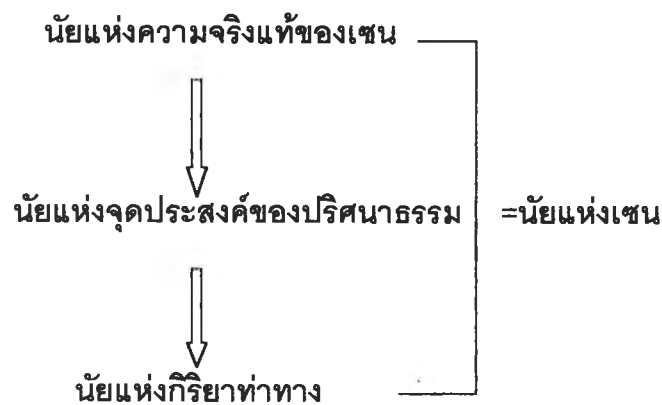
2. นัยแห่งความจริงแท้ของเซน เช่น ในปริศนาธรรมที่ถามว่าพุทธะคืออะไร แต่กลับตอบว่าปานสามปอนด์ ซึ่งเราอาจใช้นัยแห่งความจริงแท้ของเซนในการทำ ความเข้าใจได้ว่า มันเป็นการแสดงออกเพื่อชี้ให้เห็นถึงสภาวะแห่งความจริงแท้ว่า สรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่หากได้พิจารณาแล้วจะพบว่า ภายใต้การใช้นัยแห่งความจริงแท้ นี้ ก็กลับมีนัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรมและนัยแห่งกิริยาท่าทางแฝงอยู่ด้วย นั่นคือการทำเราทราบถึงนัยแห่ง

ความจริงเท่านั้น ย่อมทำให้เกิดการแสดงออกอย่างชัดเจนของนัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม (อันแสดงให้เห็นว่าภาษา หรือความคิดเหตุผลที่ยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติ นั้น ไม่เพียงพอที่จะนำเราเข้าถึงความจริงแท้) ที่มุ่งจะทำลายความยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติด้วย หมายความว่าเมื่อใดก็ตามที่เกิดการแสดงออกของสภาวะแห่งความจริงแท้ (ปริศนาธรรมที่มีนัยแห่งความจริงแท้) เมื่อนั้นย่อมเป็นการแสดงออกที่ชี้ลงไปถึงความจริงแท้ว่า ไม่อาจเข้าถึงได้เพียงการใช้ภาษา หรือความคิดเหตุผลที่ยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติ (นัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม) โดยอัตโนมัติ ซึ่งจะส่งผลต่อการทำลายความยึดมั่นแบ่งแยกทั้งหลายลงไปได้ในตัวเอง เช่น การแสดงคำตอบเรื่องปานสามปอนด์ เมื่อถูกถามถึงหลักธรรม ซึ่งการแสดงคำตอบเช่นนั้น โดยตัวมันเองแล้วเป็นการแสดงออกไปตามนัยแห่งความจริงแท้เท่านั้น แต่เมื่อมันถูกแสดงออกต่อคนทั่วไปแล้ว มันย่อมกลายเป็นลักษณะเป็นปฏิทัศน์ อันทำให้เกิดการกระตุ้นให้เกิดการรู้ตระหนักอย่างฉับพลันเพื่อทำลายความยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติ (ซึ่งเป็นลักษณะของนัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม) ไปในตัวด้วย ดังนั้นเมื่อเกิดนัยแห่งความจริงแท้แล้วย่อมเกิดนัยแห่งจุดประสงค์ตามมาอย่างอัตโนมัติ และเมื่อนัยทั้งสองเกิดขึ้นแล้ว นัยแห่งกิริยาท่าทางก็จะเกิดตามมาอย่างทันทีทันใด ในฐานะรูปแบบแห่งการแสดงออกทางภาษาที่กระตุ้นให้เกิดการรู้ตระหนักและประจักษ์ต่อความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉับพลัน ดังนั้นในนัยแห่งความจริงแท้ของเซน จึงมีนัยทั้งสองที่หล่อแผ่อยู่ด้วยเสมอ ในรูปของกระบวนการในการทำความเข้าใจปริศนาธรรม

3. นัยแห่งกิริยาท่าทาง เช่นในปริศนาธรรมที่ท่านฤๅษีเตโชดัดนิ้วของศิษย์ ซึ่งเราอาจใช้นัยแห่งกิริยาท่าทางในการทำความเข้าใจได้ว่า มันเป็นการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราได้รู้ตระหนักและประจักษ์ต่อความจริงแท้ (ความว่างจากความเป็น "นิ้ว") อย่างชัดเจนโดยตรงฉับพลัน แต่หากได้พิจารณาแล้วจะพบว่า ภายใต้การใช้นัยแห่งกิริยาท่าทางนี้ ก็กลับมีนัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรมและนัยแห่งความจริงแท้ของเซนแฝงอยู่ด้วย นั่นคือก่อนที่เราจะทราบถึงการแสดงออกของนัยแห่งกิริยาท่าทางได้นั้น เราจำเป็นจะต้องรู้และเข้าใจถึงนัยแห่งความจริงแท้ก่อนว่า ในสภาวะแห่งความจริงแท้แล้ว ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นเพียงความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่ได้มีความเป็น นิ้ว ตัวตน คน สัตว์ สิ่งของ ฯลฯ อย่างจริงแท้แต่อย่างใด ซึ่งเมื่อทราบถึงนัยแห่งความจริงแท้เช่นนี้แล้ว นัยแห่งจุดประสงค์ย่อมเกิดตามมาอย่างอัตโนมัติ ในฐานะการแสดงออกของความจริงแท้ที่มีลักษณะในการทำลายความยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติในตัวมันเอง และเมื่อนัยทั้งสองเกิดขึ้นแล้ว นัยแห่งกิริยาท่าทางก็ย่อมเกิดมาตาม กระบวนการอย่างทันทีทันใด ในฐานะการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เกิดการรู้ตระหนักและประจักษ์ต่อความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉับพลันเช่น การตัดนิ้ว การเตะเหยือก การดิ่งจุก ฯลฯ ซึ่งในนัยแห่งกิริยาท่าทางนี้ ค่อนข้างเห็นได้ชัดเจนถึงการแผ่อยู่ของนัยอื่นเพราะ ในการใช้นัยแห่งกิริยาท่าทางในการทำความเข้าใจปริศนาธรรมนั้น

มักจะต้องการใช้นัยอื่นมาช่วยในการพิจารณาอยู่เสมอ ดังนั้นในนัยแห่งกิริยาท่าทางจึงมีนัยทั้งสองที่เหลื่อมแฝงอยู่ด้วยเสมอ ในรูปของกระบวนการในการทำความเข้าใจปริศนาธรรม

จะเห็นได้ว่า กระบวนการแห่งนัยทั้งสามนั้น ในความเป็นจริงแล้วมีความเป็นหนึ่งเดียวกันอยู่เป็นอย่างมาก การจะเข้าใจแต่ละนัยให้ได้อย่างสมบูรณ์นั้นจำเป็นจะต้องใช้นัยอื่น ๆ เข้ามาประกอบในการพิจารณาด้วย ดังนั้นหากสามารถทำความเข้าใจถึงความหนึ่งเดียวกันของกระบวนการแห่งนัยทั้งสาม หรือ นัยแห่งเซนนี้ได้แล้ว ก็จะทำให้เราสามารถพิจารณาปริศนาธรรมต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเป็นอย่างมาก โดยเราอาจทำความเข้าใจใน “นัยแห่งเซน” ได้ชัดเจนขึ้น โดยการพิจารณาจากแผนภาพของการดำเนินไปของกระบวนการแห่งนัยทั้งสาม ที่รวมกันเป็นกระแสกระบวนการอันเป็นหนึ่งเดียวกัน ภายใต้กระบวนการของนัยแห่งเซน ดังต่อไปนี้

โดยกระบวนการของนัยแห่งเซนนั้น มีจุดเริ่มต้นอยู่ที่นัยแห่งความจริงแท้ของเซน อันแสดงสภาวะแห่งความจริงแท้ที่สรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดการแสดงตนของนัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรมที่มุ่งทำลายความยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง และเกิดนัยแห่งกิริยาท่าทางที่กระตุ้นให้เกิดการรู้และประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงจับพลันตามมาในที่สุด ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้เองที่รวมเรียกเป็นนัยแห่งเซน โดยเราอาจทำความเข้าใจได้ชัดเจนขึ้นหากได้เปรียบเทียบกับกระบวนการแห่งไฟ นั่นคือ นัยแห่งความจริงแท้ของเซนก็เปรียบได้กับไฟ นัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรมก็เปรียบได้กับแสง และนัยแห่งกิริยาท่าทางก็เปรียบได้กับความสว่าง เมื่อไฟติดขึ้น แสงย่อมเกิดตามมาอย่างอัตโนมัติ และเมื่อแสงเกิดขึ้น สิ่งที่ปรากฏต่อผู้รับรู้คือความสว่าง ก็เกิดตามมาให้ประจักษ์อย่างชัดเจนโดยตรงจับพลัน ทั้งไฟ แสงและความสว่างนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่เราสามารถแบ่งแยกความแตกต่างได้

อย่างชัดเจน แต่ในขณะที่เดียวกันมันก็เป็นหนึ่งเดียวกันในกระบวนการแห่งไฟ (นัยแห่งเซน) ด้วย แม้เราจะบอกได้ว่าไฟเกิดเป็นเหตุให้เกิดแสง เมื่อแสงเกิดความสว่างก็ปรากฏตามมา แต่เราก็ไม่อาจชี้บ่งบอกได้ชัดเจนว่าจะอะไรเกิดก่อนอะไรเกิดทีหลัง ไม่อาจแบ่งแยกตัดขาดมันออกจากกันอย่างเด็ดขาดได้ ที่ใดมีไฟที่นั่นก็ย่อมมีแสงมีความสว่าง มันเป็นกระบวนการที่เป็นไปตามกระแสสภาวะแห่งเหตุปัจจัย ซึ่งนัยแห่งเซนก็เป็นเช่นเดียวกับกระบวนการแห่งไฟนี้ คือแม้จะพอแบ่งแยกการใช้ในแต่ละนัยได้ แต่มันก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันไปอย่างหนึ่งเดียวเสมอ เหมือนเวลามีคน 3 คนมาพบกองไฟ คนแรกอาจบอกว่าพบไฟแล้ว คนที่สองอาจบอกว่าพบแสงแล้ว คนที่สามอาจบอกว่าพบความสว่างแล้ว แม้ทั้งสามคนจะพูดถึงกองไฟต่างกัน แต่ทั้งหมดก็รู้ที่กำลังพูดถึงเรื่องเดียวกันอย่างไม่มีการถกเถียง นั่นคือมันต่างกันเมื่อมองไปตามกรณีเฉพาะเท่านั้น ในความเป็นจริงมันก็เป็นกระแสสภาวะที่เป็นหนึ่งเดียวกันเสมอ

เราอาจเข้าใจถึง “นัยแห่งเซน” อันเป็นการแสดงออกอย่างเป็นหนึ่งเดียวกันของกระบวนการแห่งนัยทั้งสามได้ง่ายและชัดเจนขึ้นอีก หากได้พิจารณาถึงขั้นตอนในการทำความเข้าใจปริศนาธรรมโดยใช้นัยแห่งเซน ทั้งเจ็ดขั้นตอนได้ดังต่อไปนี้ (ตามตัวอย่างหน้า)

1. ยกปริศนาธรรมที่ต้องการทำความเข้าใจขึ้นมา
2. เริ่มนำปริศนาธรรมนั้นเข้ามาสู่กระบวนการในการทำความเข้าใจตามนัยแห่งเซน หรือนัยแห่งความเป็นหนึ่งเดียวกันของกระบวนการแห่งนัยทั้งสามนั่นเอง
3. นำนัยแห่งเซนไปตีความปริศนาธรรมที่ต้องการทำความเข้าใจนั้น
4. การพิจารณาปริศนาธรรมโดยนัยแห่งเซนนั้นจะเริ่มด้วยการพิจารณาจากนัยแห่งความจริงแท้ของเซน ที่เป็นความเข้าใจ (เชิงปริยัติ) ว่า ตามแนวคิดของเซนนั้น ในสภาวะแห่งความจริงแท้แล้ว ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน (ดังได้แสดงไว้แล้วในหน้า 72) ก่อนเพราะ การเข้าใจในลักษณะของความจริงแท้ (เชิงปริยัติ) ว่าเป็นเช่นใดนั้น จะเป็นพื้นฐานให้เราสามารถดำเนินกระบวนการของนัยแห่งเซนในส่วนของนัยแห่งจุดประสงค์ และกิริยาท่าทางต่อไปได้ นั่นคือเมื่อเข้าใจว่าความจริงแท้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวแล้ว เราย่อมเข้าใจถึงจุดประสงค์ของปริศนาธรรมที่ต้องแสดงตัวเองออกมาอย่างเป็นปฏิทัศน์ด้วยเหตุที่ภาษาอันเต็มไปด้วยความยึดมั่นแบ่งแยกนั้นไม่สามารถอธิบายถึงความจริงแท้อันเป็นหนึ่งเดียวได้ และการแสดงออกของปริศนาธรรมอันเป็นปฏิทัศน์นั้นเอง ก็จะกลายเป็นนัยแห่งกิริยาท่าทางต่อไป โดยในขั้นตอนนี้ หากพบว่าปริศนาธรรมที่ยกมาตรงกับการใช้นัยแห่งความจริงแท้ของเซน ปริศนาธรรมนั้นก็เริ่มถูก

พิจารณาทำความเข้าใจตั้งแต่ขั้นตอนที่สี่นี้ แต่หากที่ยกมานั้น ไม่ตรงกับนัยแห่งความจริงแท้ของ เรน ขั้นตอนี่สี่ก็จะทำหน้าที่เป็นพื้นฐานความรู้ให้กับการใช้ในขั้นต่อไป

5. เมื่อเข้าใจถึงสถานะแห่งความจริงแท้ว่าเป็นหนึ่งเดียวจากขั้นตอนที่สี่แล้ว สิ่งก็ตามมา ในขั้นตอนที่ห้าก็คือ เรายอมรับว่าความจริงแท้เช่นนั้นย่อมไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยภาษา หรือ ความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ ซึ่งก็คือจุดประสงค์ที่ปรินนารธรรมตั้งใจแสดงบอก หรือก็คือนัย แห่งจุดประสงค์ของปรินนารธรรมนั่นเอง โดยในขั้นตอนนี้ หากปรินนารธรรมที่ยกมานั้นตรงกับการใช้ นัยแห่งความจริงแท้และถูกพิจารณาแล้วในขั้นที่สี่ ปรินนารธรรมนั้นก็จะได้รับการทำความเข้าใจ อย่างสมบูรณ์มากขึ้น นั่นคือนอกจากจะรู้จากปรินนารธรรมนั้นว่า ความจริงแท้เป็นเช่นใดแล้ว ยังได้ รู้ถึงจุดประสงค์อันสืบเนื่องมาจากความจริงแท้ ที่ทำให้ต้องแสดงออกมาอย่างเป็นปฏิทัศน์ของ ปรินนารธรรมเช่นนั้นด้วย แต่หากปรินนารธรรมที่ยกมาตรงกับการใช้นัยแห่งจุดประสงค์ของปรินนาร ธรรมแล้ว ปรินนารธรรมนั้นก็จะเริ่มถูกพิจารณาอย่างชัดเจนในขั้นตอนนี้ โดยใช้ความรู้เรื่องความ จริงแท้ที่ได้จากขั้นตอนที่สี่ มาช่วยประกอบในการพิจารณา ซึ่งจะทำได้สามารถเข้าใจปรินนารธรรม ได้อย่างสมบูรณ์ขึ้น

6. เมื่อเข้าใจถึงสถานะแห่งความจริงแท้ และจุดประสงค์ของปรินนารธรรมแล้ว สิ่งก็ตามมา ในขั้นตอนนี้ก็คือการแสดงออกด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อแสดงจุดประสงค์ของปรินนารธรรมอันเกิดจาก ความเข้าใจในความจริงแท้ ซึ่งก็คือนัยแห่งกิริยาท่าทาง ที่ทำการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราได้รู้ ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉบับล้นนั่นเอง โดยในขั้นตอนนี้หาก ปรินนารธรรมที่ยกมาเป็นปรินนารธรรมที่ตรงกับนัยแห่งความจริงแท้ของเรน หรือนัยแห่งจุดประสงค์ ของปรินนารธรรม ก็จะทำให้สามารถเข้าใจปรินนารธรรมเหล่านั้นได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นว่า เป็นปรินนาร ธรรมที่แสดงออกมาเพื่อต้องการกระตุ้นให้เราได้รู้ตระหนักต่อความจริงแท้อย่างฉบับล้น แต่หาก เป็นปรินนารธรรมที่ตรงกับนัยแห่งกิริยาท่าทาง ปรินนารธรรมนั้นก็จะเริ่มถูกพิจารณาในขั้นตอนนี้ โดยมีความรู้จากนัยแห่งความจริงแท้ของเรน และนัยแห่งจุดประสงค์ของปรินนารธรรมในขั้นตอนที่ ผ่านมา เป็นพื้นฐานในการช่วยพิจารณาทำความเข้าใจปรินนารธรรมนั้นให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

7. เป็นขั้นตอนของข้อสรุปว่า ปรินนารธรรมที่เราต้องการทำความเข้าใจนั้น มีความหมาย เป็นเช่นใด เมื่อได้ผ่านการทำความเข้าใจด้วยนัยแห่งเรน หรือ การทำความเข้าใจด้วยนัยทั้งสาม ร่วมกันอย่างเป็นขั้นตอนนี้เอง

ตัวอย่างที่ 1:

“อะไรคือเสียงของมือข้างเดียว” (จากตัวอย่างที่ 1 ของนัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม)

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปริศนาธรรมข้างต้น (โจทย์)
2. นัยแห่งเซนคือ กระแสแห่งการดำเนินไปของกระบวนการแห่งนัยทั้งสาม
3. นำ (2) ไปตีความ (1)
4. จาก (3) (เริ่มการนำปริศนาธรรมเข้าสู่กระบวนการแห่งนัยทั้งสาม) จะได้ว่า สภาวะแห่งความจริงแท้คือ ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน (นัยแห่งความจริงแท้ของเซน) ซึ่งเป็นนัยเริ่มต้นของกระบวนการแห่งนัยทั้งสาม
5. จาก (4) จะได้ว่า ความจริงแท้ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษา หรือความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ (นัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม) ซึ่งปริศนาธรรมข้างต้นได้เริ่มปรากฏโดยกรณีเฉพาะขึ้นมาในขั้นตอนนี้
6. จาก (5) จะได้ว่า กิริยาท่าทางของปริศนาธรรมข้างต้นนั้น เป็นการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราได้รู้ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงจับพลัน (นัยแห่งกิริยาท่าทาง) ซึ่งหมายถึงปริศนาธรรมข้างต้นได้ถูกแสดงออกมาอย่างชัดเจนในขั้นตอนนี้
7. ดังนั้นจาก (6) จะได้ว่า ปริศนาธรรมนี้สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยการใช้นัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม (ดังได้เคยแสดงมาแล้ว) ซึ่งเป็นหนึ่งเดียวกันในกระแสกระบวนการแห่งนัยทั้งสาม หรือก็คือนัยแห่งเซนนั่นเอง (รู้ถึงกระบวนการแห่งไฟยอมรู้ถึงความมีอยู่ของแสง)

ตัวอย่างที่ 2:

การตอบว่าปานสามปอนด์ เมื่อถูกถามว่าพุทระคืออะไร (จากตัวอย่างที่ 1 ของนัยแห่งความจริงแท้ของเซน)

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปรีศนาธรรมข้างต้น (ใจทย์)
2. นัยแห่งเซนคือ กระแสแห่งการดำเนินไปของกระบวนการแห่งนัยทั้งสาม
3. นำ (2) ไปตีความ (1)
4. จาก (3) (เริ่มการนำปรีศนาธรรมเข้าสู่กระบวนการแห่งนัยทั้งสาม) จะได้ว่า สภาวะแห่งความจริงแท้คือ ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน (นัยแห่งความจริงแท้ของเซน) ซึ่งปรีศนาธรรมข้างต้นได้เริ่มปรากฏโดยกรณีเฉพาะขึ้นมาในขั้นตอนนี้
5. จาก (4) จะได้ว่าความจริงแท้ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษา หรือความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ (นัยแห่งจุดประสงค์ของปรีศนาธรรม) ซึ่งเป็นนัยที่เกิดสืบเนื่องมาจากนัยแห่งความจริงแท้
6. จาก (5) จะได้ว่า กิริยาท่าทางของปรีศนาธรรมข้างต้นนั้น เป็นการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราารู้ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉับพลัน (นัยแห่งกิริยาท่าทาง) ซึ่งหมายถึงปรีศนาธรรมข้างต้นได้ถูกแสดงออกมาอย่างชัดเจนในขั้นตอนนี้
7. ดังนั้นจาก (6) จะได้ว่า ปรีศนาธรรมนี้สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยการใช้นัยแห่งความจริงแท้ของเซน (ดังได้เคยแสดงมาแล้ว) ซึ่งเป็นหนึ่งเดียวกันในกระบวนการแห่งนัยทั้งสาม หรือก็คือนัยแห่งเซนนั่นเอง (รู้ถึงกระบวนการแห่งไฟยอมรู้ถึงการมีอยู่ของไฟ)

ตัวอย่างที่ 3:

การตัดสินใจศิษย์ของท่านฤๅคะฉิ (จากตัวอย่างที่ 1 ของนัยแห่งกิริยาท่าทาง)

ขั้นตอนในการทำความเข้าใจ:

1. ปริศนาธรรมข้างต้น (ใจทย์)
2. นัยแห่งเซนคือ กระแสแห่งการดำเนินไปของกระบวนการแห่งนัยทั้งสาม
3. นำ (2) ไปตีความ (1)
4. จาก (3) (เริ่มการนำปริศนาธรรมเข้าสู่กระบวนการแห่งนัยทั้งสาม) จะได้ว่าสภาวะแห่งความจริงแท้คือ ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวกัน (นัยแห่งความจริงแท้ของเซน) ซึ่งเป็นนัยเริ่มต้นของกระบวนการแห่งนัยทั้งสาม
5. จาก (4) จะได้ว่าความจริงแท้ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษา หรือความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ (นัยแห่งจุดประสงค์ของปริศนาธรรม) ซึ่งเป็นนัยที่เกิดสืบเนื่องมาจากนัยแห่งความจริงแท้
6. จาก (5) จะได้ว่า กิริยาท่าทางของปริศนาธรรมข้างต้นนั้น เป็นการแสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เราได้รับรู้ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉับพลัน (นัยแห่งกิริยาท่าทาง) ซึ่งปริศนาธรรมข้างต้นได้เริ่มปรากฏโดยกรณีเฉพาะและถูกแสดงออกอย่างชัดเจนในขั้นตอนนี้
7. ดังนั้นจาก (6) จะได้ว่า ปริศนาธรรมนี้สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยการใช้นัยแห่งกิริยาท่าทาง (ดังได้เคยแสดงมาแล้ว) ซึ่งเป็นหนึ่งเดียวกันในกระบวนการแห่งนัยทั้งสาม หรือก็คือ นัยแห่งเซนนั่นเอง (รู้ถึงกระบวนการแห่งไฟย่อมรู้ถึงการมีอยู่ของความสว่าง)

จากตัวอย่างและวิธีการข้างต้นจะเห็นได้ว่า การใช้นัยแห่งเซนในการทำความเข้าใจปริศนาธรรมนั้น ก็ไม่ได้มีความแตกต่างจากการแยกใช้กระบวนการแห่งนัยทั้งสามในการทำความเข้าใจปริศนาธรรมเท่าใดนัก นั่นคือแม้จะกล่าวว่าใช้นัยแห่งเซนเพียงอย่างเดียวในการทำความเข้าใจ แต่ในรายละเอียดแล้วก็ยังจำเป็นต้องแยกรูปแบบการใช้นัยต่าง ๆ มาทำความเข้าใจอยู่ดี แต่อย่างไรก็ตาม การใช้นัยแห่งเซนในการทำความเข้าใจปริศนาธรรมนั้น ก็ถือเป็นหลักเพียงหลักเดียวที่สมบูรณ์ชัดเจนที่สุด ที่จะทำให้เราสามารถใช่กระบวนการแห่งนัยทั้งสามในการทำความเข้าใจปริศนาธรรมได้ นั่นคือเราไม่สามารถใช้เพียงนัยใดนัยหนึ่งโดยไม่พึ่งพาอาศัยนัยที่เหลือในการ

ทำความเข้าใจปรีศนาธรรมได้อย่างสมบูรณ์ เช่นการทำความเข้าใจปรีศนาธรรมที่มีนัยแห่งจุดประสงค์นั้น เราก็ไม่มีทางทำความเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์ เพียงด้วยการใช้นัยแห่งจุดประสงค์เพียงอย่างเดียวโดยขาดความรู้ความเข้าใจในนัยแห่งความจริงแท้และนัยแห่งกิริยาท่าทาง ดังนั้นการจะสามารถใช้กระบวนการแห่งนัยทั้งสามได้อย่างสมบูรณ์นั้น เราจึงจำเป็นต้องเข้าใจในนัยแห่งเซนอย่างชัดเจนด้วย เหมือนดังผู้ที่ได้ประจักษ์ชัดในกระบวนการแห่งไฟ ย่อมเป็นที่แน่ชัดที่เขาย่อมได้ประจักษ์ชัดในไฟ แสง และความสว่างด้วย ซึ่งด้วยวิธีการทำความเข้าใจปรีศนาธรรมด้วยนัยแห่งเซนเช่นนี้ จะช่วยให้เราทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้นมาก เพราะเมื่อเจอปรีศนาธรรมใด ก็ไม่จำเป็นต้องมาแยกแยะให้ลำบากว่าต้องใช้แบบใดในการทำความเข้าใจ เพราะในนัยแห่งเซนนั้นมีกระบวนการแห่งนัยทั้งสามอย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว ที่ต้องทำจึงมีเพียงการนำปรีศนาธรรมมาเข้าสู่กระบวนการของนัยแห่งเซนเท่านั้น แล้วกระบวนการก็จะทำหน้าที่กลั่นกรอง คัดแยก และหาคำตอบในการทำความเข้าใจปรีศนาธรรมนั้นให้เอง

4.3 ปัจจัยเสริมในการเข้าใจปรีศนาธรรม

แม้ว่าการใช้นัยแห่งเซน จะช่วยให้เราทำความเข้าใจปรีศนาธรรมต่างๆ ได้ง่ายและชัดเจนขึ้น แต่หากต้องการทำความเข้าใจปรีศนาธรรมให้ได้อย่างสมบูรณ์ลึกซึ้งยิ่งขึ้นแล้ว ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่จะมองข้ามไปไม่ได้เลยก็คือ ความเป็นมาของปรีศนาธรรมและผู้ปฏิบัติเหล่านั้น นั่นคือปรีศนาธรรมทั้งหลายนั้น ล้วนมีที่มาในการแสดงออกที่แตกต่างกันออกไปตามรูปแบบกระบวนการในการศึกษาปฏิบัติของเซน ที่มีลักษณะสำคัญอยู่ในกระบวนการของการสะสมตัว อิมตัว และแตกออก ซึ่งปรีศนาธรรมทั้งหลายก็ล้วนมีบ่อเกิดอยู่ในกระบวนการนี้ เพื่อสร้างความรู้ตระหนักรู้ อย่างฉับพลัน และผลึกตันให้กระบวนการนี้สามารถดำเนินไปได้จนสุดสายแห่งการบรรลุความจริงแท้ ดังนั้นหากเราได้ศึกษาถึงความเป็นมาของปรีศนาธรรมเหล่านั้นด้วยแล้ว ก็จะทำให้เราสามารถทำความเข้าใจปรีศนาธรรมทั้งหลายได้อย่างชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

โดยอาจเห็นประโยชน์ของการศึกษาความเป็นมาของปรีศนาธรรมนี้ได้มากขึ้น หากได้พิจารณาตัวอย่างประกอบเช่น ปรีศนาธรรมในประวัติของท่านเต๋-ชาน (รายละเอียดอยู่ในบทที่ 2 เรื่องตัวอย่างประสบการณ์ในการปฏิบัติเซน) ที่เมื่อท่านกำลังเดินไปรับเทียนจากท่านซุง-สิน แต่พอกำลังจะไปรับ ท่านซุง-สินก็กลับดับเทียนนั้นลงเสีย ซึ่งการกระทำนั้นได้ทำให้ท่านเต๋-ชานบรรลุความจริงแท้อย่างฉับพลัน โดยปรีศนาธรรมนี้หากนำมาพิจารณาด้วยกระบวนการของนัยแห่งเซนเพียงอย่างเดียวแล้วจะเห็นได้ว่า เราอาจเข้าใจถึงปรีศนาธรรมนี้ได้เพียงในรูปของการแสดงออกของนัยแห่งกิริยาท่าทาง หรืออย่างมากที่สุดอาจได้เพียงตีความเพิ่มเติมว่ามี การแสดงออกในรูป

ของนัยแห่งจุดประสงค์อยู่ด้วย คือเป็นการแสดงออกที่ก้าวเหนือจากภาษาหรือความคิดเหตุผลแบบสมมติบัญญัติ เพื่อทำลายความยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติเท่านั้น ซึ่งไม่ได้เป็นการทำความเข้าใจในปริศนาธรรมนี้ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ทั้งหมดเลย เพราะหากได้ศึกษาถึงนัยแห่งความเป็นมาแล้วจะพบได้ว่า ตามความเป็นมานั้น ท่านเจ้า-ชานได้ผ่านกระบวนการของการใช้วิญญาณแห่งการสืบค้นมาอย่างหนักหน่วง ผ่านการกระตุ้นการรู้ตระหนักอย่างฉับพลัน การสะสมตัวและอิมตัวอย่างเต็มที่ ดังนั้นการดับเทียบนี้จึงเป็นเพียงปริศนาธรรมที่อยู่ในความหมายของการทำหน้าที่ในฐานะเครื่องมือในการจุดประกายสู่ความรู้แจ้งเท่านั้น หรือก็คือการทำให้เกิดกระบวนการการแตกออกหลังการอิมตัวอย่างเต็มที่แล้วนั่นเอง ซึ่งหากเราทราบความเป็นมา เช่นนี้แล้วนำมาผนวกกับการใช้นัยแห่งเซน ก็จะทำให้เราสามารถนำปริศนาธรรมนี้มาทำความเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์อย่างที่สุด นั่นคือปริศนาธรรมการดับเทียบนี้ เป็นการแสดงออกโดยนัยแห่งกิริยาท่าทางที่แสดงออกเพื่อกระตุ้นให้เกิดการรู้ตระหนักและประจักษ์ความจริงแท้อย่างชัดเจนโดยตรงฉับพลัน หลังจากผ่านกระบวนการในการสะสมตัวและอิมตัวอย่างเต็มที่แล้ว อันเป็นการแสดงออกที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากนัยแห่งจุดประสงค์ที่ต้องการทำลายความยึดมั่นแบ่งแยกในสมมติบัญญัติ เพื่อการปรากฏของนัยแห่งความจริงแท้ อันเป็นสภาวะแห่งความว่างอันเป็นหนึ่งเดียวนั่นเอง

ดังนั้นหนทางที่เราจะทำความเข้าใจต่อปริศนาธรรมต่างๆ ให้ได้อย่างสมบูรณ์ที่สุดนั้น นอกจากการพิจารณาตามนัยแห่งเซนแล้ว เรายังจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยเสริมในการเข้าใจปริศนาธรรม คือการศึกษาให้เข้าใจถึงกระบวนการแห่งการบรรลุดูธรรม รวมทั้งเรื่องของวิญญาณแห่งการสืบค้นอย่างยิ่งยวด เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์และอาจารย์ ฯลฯ (รายละเอียดในบทที่ 3) ควบคู่กันไปด้วย จึงจะทำให้เราสามารถนำระบบของนัยแห่งเซนในการพิจารณาทำความเข้าใจปริศนาธรรมได้อย่างสมบูรณ์ถูกต้องชัดเจนและง่ายขึ้นอย่างมากที่สุด